

OTTHONUNK A VÉRTES

A VÉRTESI NATÚRPARK

VETÉLKEDŐJE

2023.

1. FORDULÓ

Csapatnév: _____

Csapattagok: _____

Korosztály (alsós/felső): _____

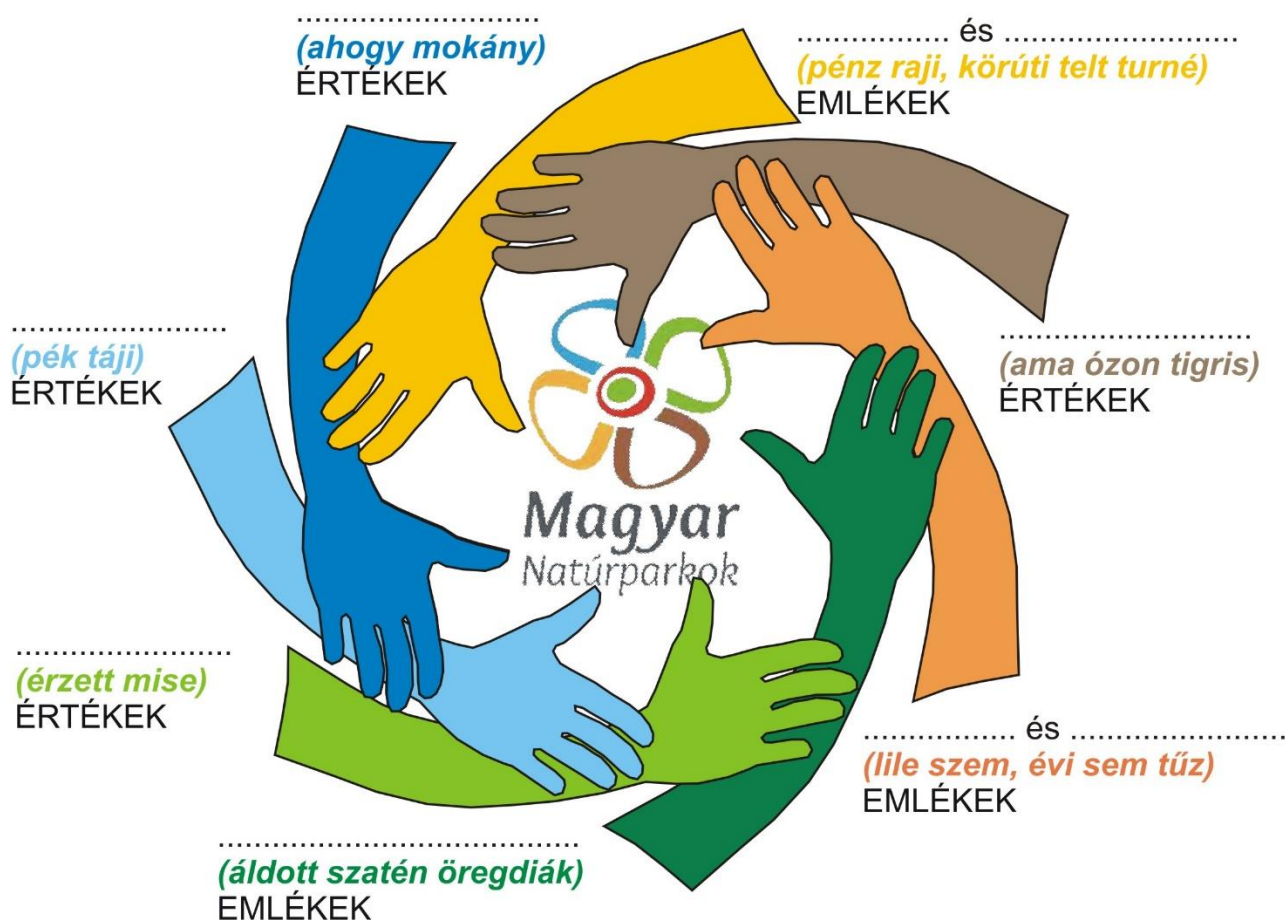
A csapat vezetőjének elérhetőségei: telefonszám: _____

e-mail cím: _____

1. feladat – Magyarország Natúrparkjai és a csapadék alakulása hazánk natúrparkjaiban

Több mint tizenhét éve folyamatosan alakulnak hazánkban a natúrparkok, melyek a nemzeti park, tájvédelmi körzet és természetvédelmi terület mellett a természeti és kultúrtörténeti értékek megőrzésének negyedik szervezeti formája a természetvédelmi törvény 2004-es módosítása óta. A natúrparkok települései olyan társadalmi és helyi lakossági együttműködések, melyek célja a natúrparki terület számos, értékének és emlékének a megőrzése, bemutatása és a vidék fejlődését elősegítő hasznosítása.

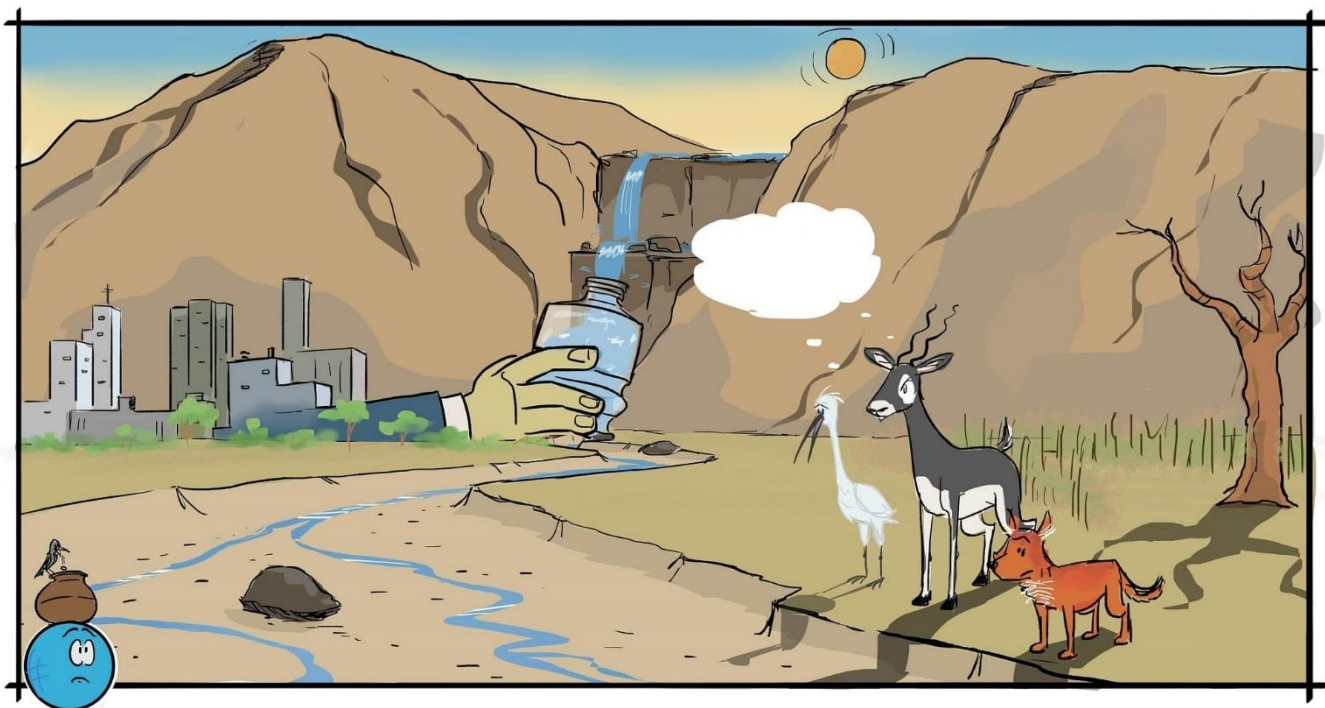
A természetben történő aktív kikapcsolódás, felüdülés, gyógyulás, fenntartható turizmus és a természetvédelmi oktatás, nevelés, ismeretterjesztés, továbbá a természetkímélő gazdálkodás megvalósítását szolgáló nagyobb kiterjedésű terület. A védettségi kategóriák között a nemzeti park és a tájvédelmi körzet között áll. **Az anagramma szójátékon keresztül fejtsétek meg** - melyben felcserélődtek az egyes szavak betűi -, melyek is pontosan azok az értékek és emlékek, amelyek megőrzése céljából alakult immár 17 natúrpark Magyarországon!

A 4. oldalon lévő meteorológiai vaktérképen láthatjátok hazánk natúrparkjait – fekete színű határvonallal jelölve. A feladat, hogy a **pontozott vonalra írva azonosítsátok be** őket teljes **pontos nevük szerint!**

1.	7.	13.
2.	8.	14.
3.	9.	15.
4.	10.	16.
5.	11.	17.
6.	12.	

Észrevettétek, hogy az elmúlt években jelentősen megváltozott hazánk időjárása? Az Országos Meteorológiai Szolgálat megfigyelései szerint bár az elmúlt 120 évben országos átlagban csökkent a csapadékos napok száma, az intenzív esőzések napok száma – amikor a napi csapadékmennyiség meghaladja a 20 mm-t – folyamatosan emelkedik. Az egyszerre lezúduló csapadék nem hasznosul, mert a talaj nem tudja felvenni a vizet, így a növények aszálytűrését sem képes növelni. Vajon az elmúlt években jelentősen megváltozott klímához milyen mértékben tudnak majd az ott élő állatok és növények, s mi emberek alkalmazkodni?

Ez egy elgondolkodtató feladat. **Sorolj fel** dolgokat az élet különböző területeiről, mi mindent befolyásol életünkben a csökkenő csapadékmennyiség?

.....

.....

.....

.....

.....

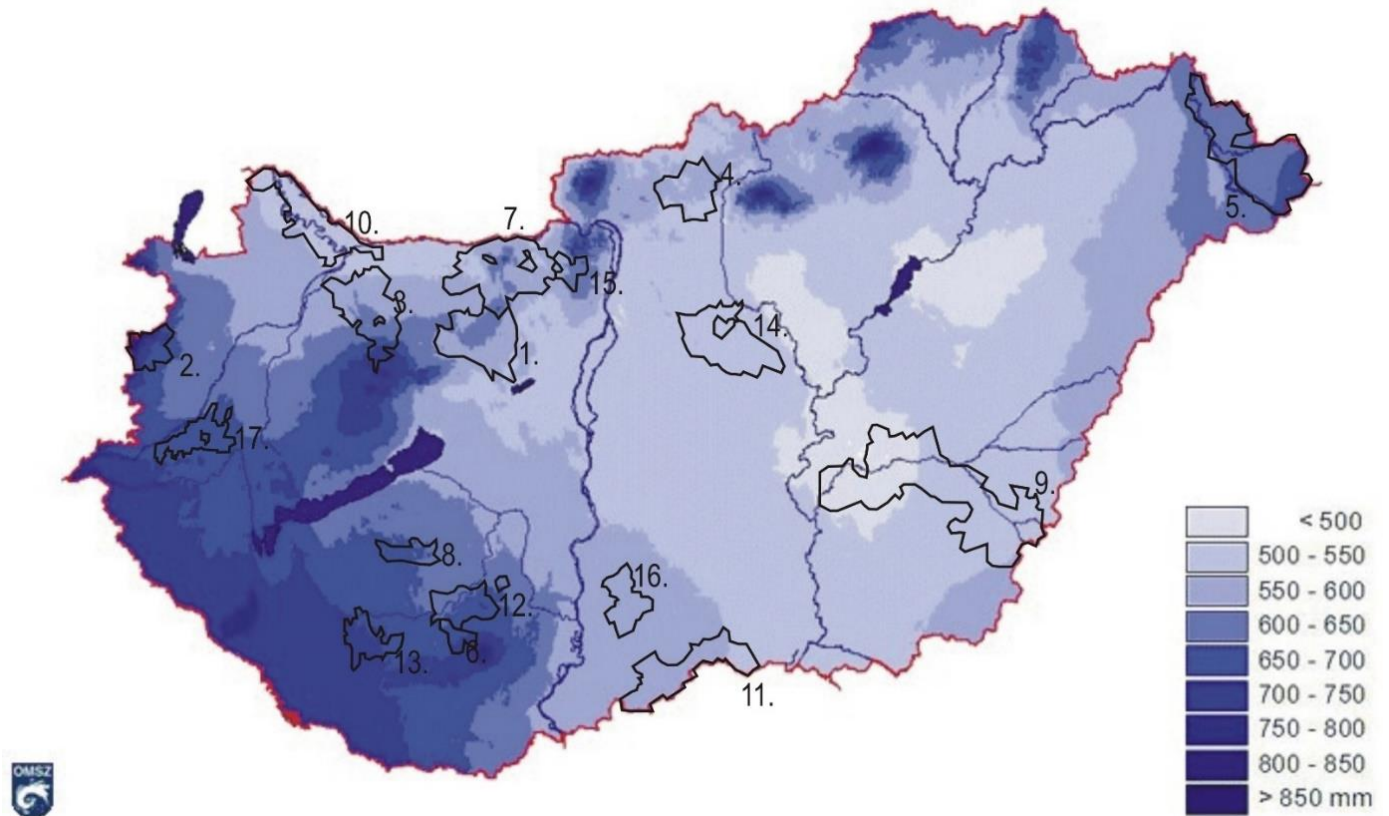
.....

.....

Vizsgáljuk meg a leginkább szembeötlő éghajlati változást, a lehullott csapadék mennyiségét! A feladatban látható vaktérképeket az Országos Meteorológia Szolgálat készítette. Az országos csapadékhelyzetet elemzik, a 2021-es évet összehasonlítva a sokéves (1971-2000 közötti) átlaggal. A vaktérképek alatt látható színkulcs jelmagyarázat szerint könnyen le lehet olvasni, hogy hány milliméter csapadék hullott az egyes területekre. A térképek alatt **kérdéseket** találtok, a feladat második része, ezeknek a **megválaszolása** a térkép elemzése alapján.

I. ÁBRA – Sokéves átlagos csapadékmennyiség (1971-2000 közötti időszak csapadék átlaga milliméterben)

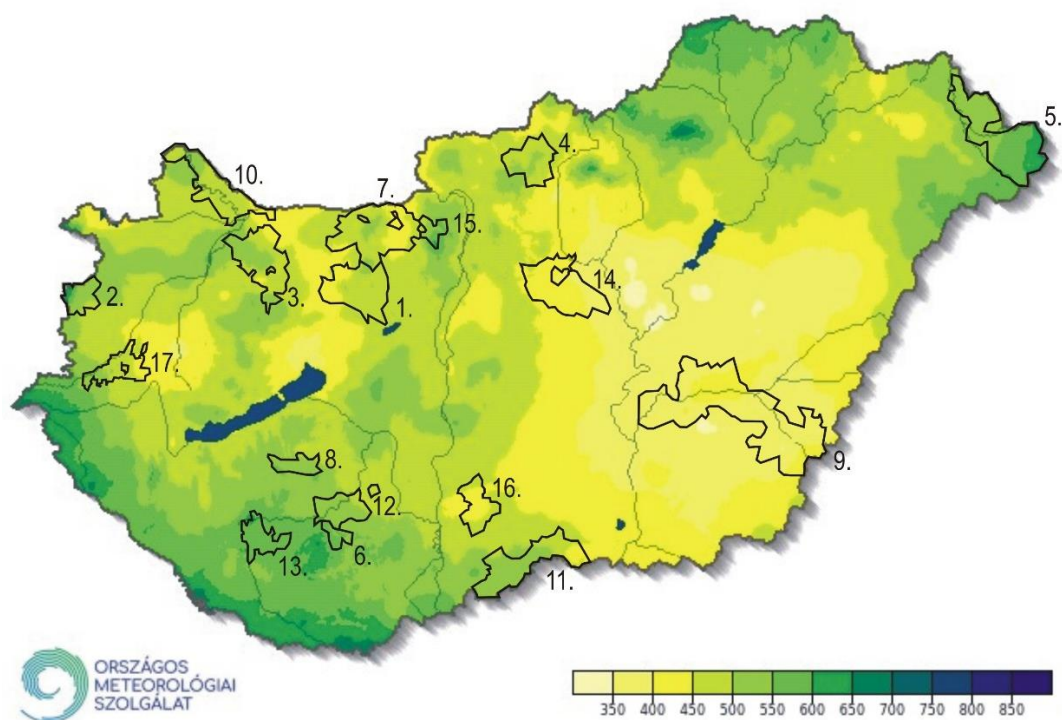

Melyik natúrpark területén hullik átlagosan a legtöbb csapadék? Írd ide a nevét:

A sokéves átlagot figyelve a térképről leolvasható, melyik az a natúrpark hazánkban, ahol évente a legkevesebb, 500 mm alatti csapadék hullik? Írd ide a nevét:

A sokéves (30 éves) átlag szerint a Vértesi NaP melyik égtája a legcsapadékosabbak, ahova átlagosan a legtöbb csapadék hullik (mm-ben)?

II. ÁBRA - A 2021-es év csapadékösszege

2021-ben láthatod a térkép alapján, hogy már három natúrpark területén is egyformán kevés, zömében 400 mm alatti csapadék hullott le az adott évben. Melyik az a három? Írd ide a nevüket!:

1.
2.
3.

A Vértesi övező térség a mérsékelt csapadékos területek közé sorolható, csak a 300 m fölé emelkedő fennsíkok és sasbércsek jutnak bővebb csapadékhoz, melynek évi átlaga 650-700 mm. Mennyi csapadék hullott ehhez képest átlagosan a Vértesi Natúrpark területére 2021-ben? mm.

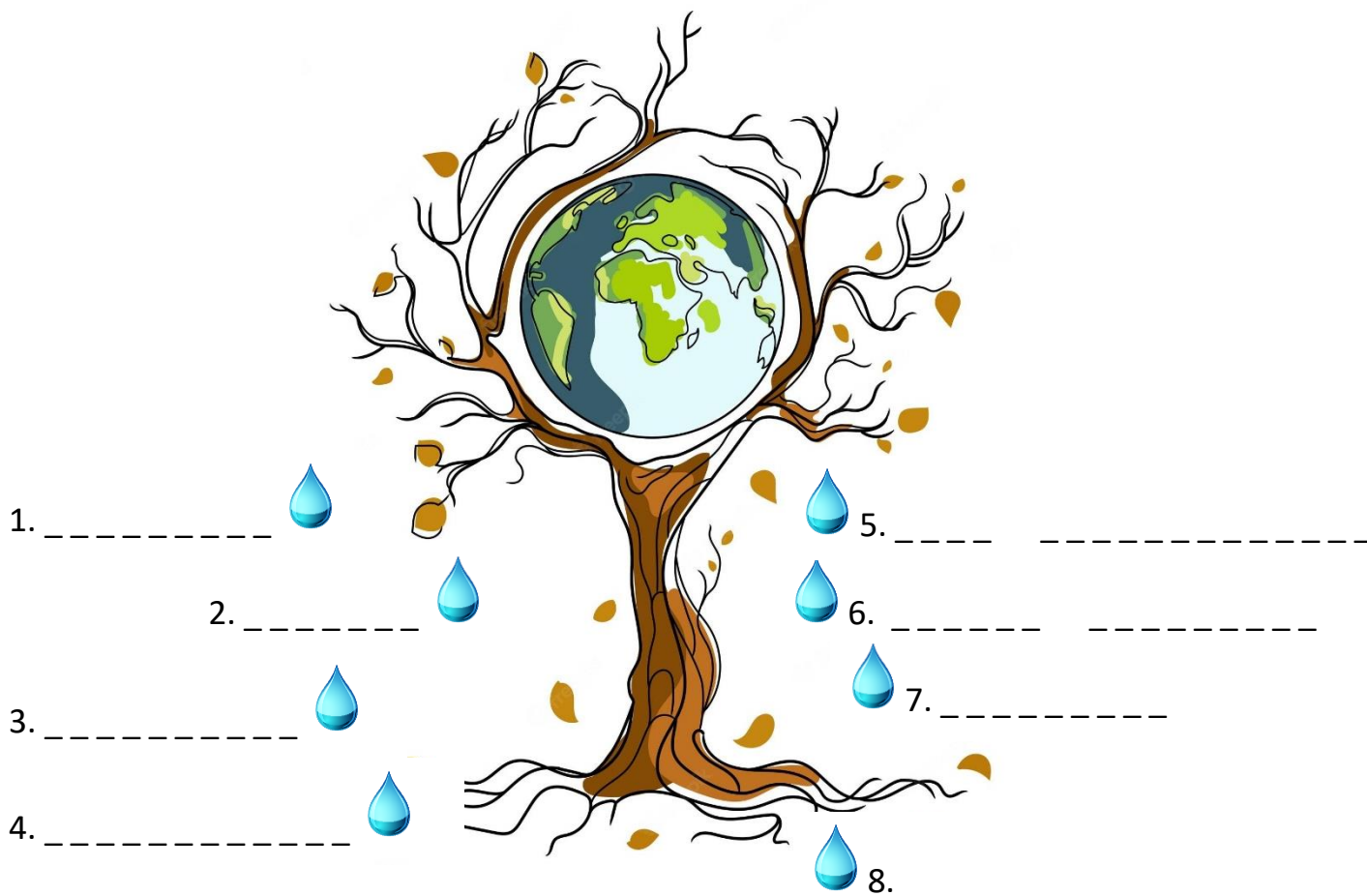
ÖSSZEGZÉS

Vesd össze az átlagos hazai csapadékhelyzetet (lásd I. ÁBRA) a 2021. évi csapadékhelyzettel (lásd II. ÁBRA), majd **válaszd meg a kérdést!** Hasonlítsd össze az egyes natúrparkokat, - amelyeket sorszámok jelölnek - a két vaktérképen, hogy területükre közelítőleg (éves szinten nézve), mennyivel kevesebb csapadék érkezett 2021-ben? mm

Jó, ha mindig eszünkbe jut, amikor a növényekről gondolkodunk:

Amit a fák kilélegeznek, mi belélegezzük.
Amit mi kilélegzünk, azt a fák belélegzik.
Nem a fáknak van szüksége az emberekre,
hanem az embereknek a fákra!

Az első feladat részeként fejtsd meg, hogy ilyen száraz, csapadékban szegény években, amilyenek az elmúlt évek is voltak, hogyan tudjátok környezetetekben Ti is megmenteni a fákat. Sose feledd, Te is „csepp vagy a tengerben”! A lehulló csapadékkal GAZDÁLKODNUNK KELL! Gondoljátok végig, hogy többletvíz nélkül honnan tudnátok éltető vizet biztosítani ennek a szomszéd fának?! **Barkóbázzátok ki, majd írjátok a megfejtést a vonalkákra!** A megfejtést segítő magyarázatok a következő oldalon találhatóak.

A feladat része, hogy FOGADJ ÖRÖKBE egy olyan fát lakóhelyed környezetében, amely közterületen található és láthatóan vagy tapasztalataitok alapján öntözésben gondozásra szorul. **Fényképezzétek le magatokkal ezt a fát, amelyet idén gondozni fogtok, majd küldjétek el a megfejtésekkel számunkra.** Részletes feladatokat ezekkel a fákkal kapcsolatban a későbbiekben kaptok majd a vetélkedő során.

A választott fafajotok neve, ha kideríthető (+1 pontért):

.....

KIFEJEZÉS MAGYARÁZATOK

1. A háztartásokban keletkezik, jellemzően mosásból, mosogatásból, tisztálkodásból származik, és enyhén szennyezett víz. Nem tartalmaz emberi ürüléket. Ez a vízfésülés azonban nem táplálékul szolgáló növények gondozásánál életmentő lehet nyári szárazság, aszály esetén. Ha biológiailag lebomló vegyszerekkel tisztítunk, akkor élelmisznövény öntözésére is szolgálhat.

A megfejtés egy szóból áll. Összetett szó. Az első fele egy szín, a második fele egy folyadék.

2. Az elmúlt 120 évben országosan folyamatosan emelkedik az intenzív esőzések napok száma – amikor a napi csapadékmennyiség meghaladja a 20 mm-t. Az erdők adtak ihletést a felszínen keletkező nagy mennyiségű csapadék kezelésére a kerttervezőknek. Ezek olyan sekély mélyedések a kertekben vagy csapadékelvezető árkok helyén, amelyet mélyen gyökerező, időszakos vízborítást elviselő (dísz)növények díszítenek. A kerttípus célja, hogy összegyűjtse és rövid ideig megtartsa a csapadékvizet a lefolyókból, a felhajtókról és a járdákról, lehetővé téve a víz lassú visszaszivárgását a földbe. Ha megoldható a végső kivezetése, fákhoz „fut”, akkor természetes módon öntözést tud a fáknek is biztosítani. A megfelelő típusú növényekkel beültetve a madarakat is vonzzák, valamint a lepkéket, méheket, és más vadon élő állatokat is. Egyik nagyon különleges és fontos tulajdonságuk, hogy hatékonyan eltávolítják a vegyi anyagok és az üledékek legnagyobb részét (akár 80-90% -át) is akár az esővíz lefolyásából. A hagyományos gyeppel képest ezek a kerttípusok akár 30% -kal több vizet juttatnak a talajba!

A megfejtés egy szóból áll. Összetett szó. Az első fele egy csapadékforma, a második fele egy zöldfelület típus.

3. Ha a fák alatt magasra hagyjuk a fűvet nőni, akkor a gyeptakaró is kevésbé és később szárad el szárazság esetén és ilyen hatással lesz a fákra.

A megfejtés egy szóból áll. Összetett szó. Az első fele: finom gőz, a második fele: egy rabul ejtő eszköz.

4. Ha ezt csináljuk a fa tövében, akkor megakadályozzuk a talaj túlzott felmelegedését, mérsékeljük a talaj vízkészletének elpárolgását, meggátoljuk a sok vizet fogyasztó gyomnövények elhatalmasodását. Ez történhet fakéreggel, száraz fűnyesedéssel, szalmával és sok más természetes anyaggal is.

A megfejtés egy szóból áll. Összetett szó. Az első fele: a földfelszín legfelső rétege, a második fele: befedés más szóval.

5. Ilyen módon kell a talajt borítani, ha a talajban lévő víz kipárolgását szeretnénk csökkenteni. Ha így járunk el a fák alatt, akkor a növények gyökérzónája jobban fogja megtartani a vizet, mint a burkolt felület.

A megfejtés két szóból áll. Az első szó: buja, gazdag szinonimája. A második szó: ezt tesszük, amikor földbe helyezzük kedvenc virágainkat.

6. A lehulló csapadékot így tudjuk a legegyszerűbb módon megőrizni.

A megfejtés két szóból áll. Az első szó: „égi áldás”. A második szó: elkapás más szóval.

7. Ez egy mélyedés a fák törzse körül, hogy a lehulló csapadék és a harmat is nagyobb mértékben tudjon összegyűlni a környezetből a gyökérzónába.

A megfejtés egy szóból áll. Összetett szó. Az első fele: H₂O, a második fele: mélyített tál.

8. Felhőszakadás esetén egyszerre nagyobb mennyiségű eső esik, amit hirtelen nem tud elnyelni a föld. Ha a lezúduló víz megáll a kertekben, tönkre teheti a növényzetet, vagy megrongálhatja a lakó-, és gazdasági épületek alapzatát, szerkezetét is. Ha ezt tesszük egy tároló segítségével, akkor megtartható a nagyobb csapadékmennyiség egy későbbi időszakra is. Ennek az általában kulé kavicsból készített dolognak az a lényege, hogy a lehulló csapadékvíz egy tárolórendszerbe kerül, majd az onnan fokozatosan szivároghat be a talaj rétegeibe a kapillárishatás révén, azaz a felesleges vízmennyiség felfelé, lefelé vagy oldalirányba viszonylagosan lassan távozik a talajba. Közterületeken gyakran láthattok ilyet a fák körül.

A megfejtés két szóból áll. Az első: amit fentről kapunk borús időben. A második: lassú apasztás más szóval.

2. feladat – Vizes élőhelyek védelme

Február másodika jeles természetvédelmi nap, a „Vizes élőhelyek világnapja”. Az elmúlt évek aszályos, csapadékban szegény évei miatt mi sem lehet fontosabb most, mint hogy behatóbban foglalkozzunk a vizes élőhelyekkel és élővilágukkal. A Vértesi Natúrpark egyik jelentős vizes élőhelye Pátka határában van, ahova tervezzük tavaszi, 2023. április végi közös kirándulásunkat is a vetélkedő keretén belül.

2021 Április

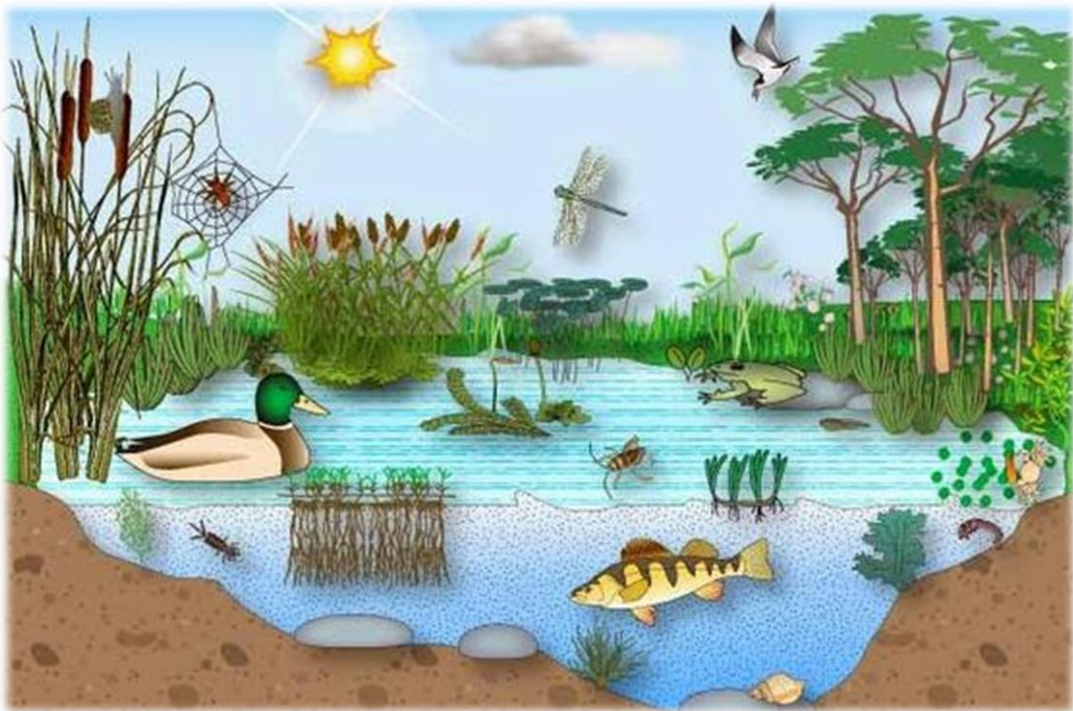
2022 Július

A fenti két fényképen a Pátkai-víztározót látjátok madártávlatból. Jól látható a fényképen, hogy az egyre kevesebb mennyiségű csapadék hatására hogyan szűkülnek be a vizes élőhelyek. Pedig a tó még így is igen fontos „zöldfolyosó”, a környéki természetes vagy természetközeli élőhelyeket köti össze, és segíti a feldarabolódott, elszigetelődött, egykor összefüggő élőhelyek között a fajok mozgását, elterjedését.

A Pátkai-víztározó Fejér megye legnagyobb mesterséges tava. A Császár-vízen már a rómaiak is építettek keresztgátat, a jelenlegi zárógát az 1970-es évek elején készült. A tóból nagy mennyiségű víz juttatható a Velencei-tóba, ha annak alacsony a szintje. Azonban az utóbbi évek aszályos időjárása miatt a víztározó szintje 2022-ben rendkívül lecsökkent, az elmúlt pár évben eltűnt a vízmennyiség kb. 1/3-d része. A tó mindenkori madárvilága a vízszint szerint változik. Ha sok benne a víz, szívesen tanyáznak rajta sirályok, récék, télen pedig vadludak. Ha a szint lejjebb van, akkor zátonyok, szigetek jelennek meg, amiket örömmel vesznek birtokba a partimadarak (cankók, lilék, partfutók). Az elmúlt évben ez utóbbi történt.

A Pátkai-víztározóra nem az egyes madárfajok nagy mennyisége a jellemző, hanem sokkal inkább a változatossága. Jó években több mint 120 féle madárfaj is megfordul vagy él a területen. 2022-ben olyan ritkaságok fészkeltek a kis szigetekken, mint a gólyatöcs, a gulipán és a küszvágó csér. A megmaradt nádasokban énekesek (nádiposzáta, nádi sármány) fészkelnek, de az északi rész nádasaiban magas vízállásnál nagy kócsag, szürke gém, nyári lúd is költ. Sok ritkaság is előfordult már itt, különleges sirályok, partimadarak, törpevízicsibe, érdekes vadlúdfajok, pásztorgém.

A következő oldalon összeválogattunk nektek 12 olyan védett madárfajt, amelyekkel jó eséllyel majd az április végi kiránduláson Pátkán is találkozni fogunk. (Persze ez majd a jövő időjárásának is a függvénye.) A növényzet részben kitakarta őket, ezért a távcsövön keresztül csak egy-egy jellegzetes részletét láthatjátok a madaraknak. Ezekből a képrészletekből kell őket felismernetek. **Először írjátok a nevüket a szelfi képeik fölé**, majd a hozzájuk tartozó **narancs színű betűkből rakjátok ki és olvassátok össze** egy fontos, itt élő nádi madárnak a nevét! _ _ _ _ _

Írjátok le, mit gondoltok, vajon mi az oka, hogy 2023. évben pont ezzel a madárfajjal foglalkozunk bővebben?

.....

.....

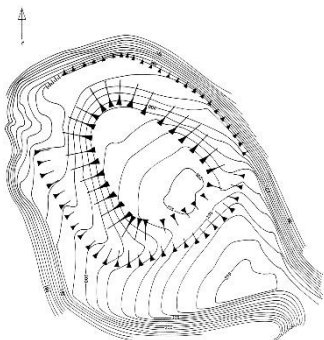
Ha kitaláltátok a Pátkai víztározó tavasszal megfigyelhető madarainak neveit, majd a narancssárga vonalak betűiből megfejtettétek egy szintén itt költő, s fontos madárfaj nevét, akkor most kérünk Titeket, hogy írjatok egy **4-8 soros kicsi versecskét erről a madárfajról!** Hogy könnyebb legyen a dolgotok, megadunk néhány erre a madárfajra rímelő szót, amit kedvetek szerint alkalmazhattok. A lényeg, hogy olvassatok kicsit utána ennek a nádi madárfajnak az **életmódjáról, élőhelyéről, és erről szóljon a versike.** ☺ Ügyesek vagytok, ez a feladat nektek meg sem kottyán!

Ízelítő a keresett madárfajra rímelő szavakból. Használatuk nem kötelező.

hidege, hitvese, ideje, kikelve, pihenne, vizekre, ligetre, izenne, kenyerre, költene, érdeme, éneke, rejteke, győztese, partnere, slágere, rendelte, szeretve, bármerre, elnyerte, meglesse, reggelre, degeszre, Velence, zsebekbe, röppenve, férgekre, jókedvre, nyáreste, legszebbje, szonettje, lebegve, szeretne, éltesse, rétekre, picike, stb. ...

Ismerjük meg jobban a Vértesi Natúrpark egyik jelentős vizes élőhelyét közelebbről. A következő **szókereső játékban** rejtettük el az egyik hely legendájának egyes szavait. A feladat, hogy találd meg őket, **húzd össze a találatokat, majd egészítsd ki a szöveget!** Keleti, déli és délkeleti irányban találod meg az elrejtett szavakat! Figyelj! Egy kis csalafintaságot csináltunk, mert a helyneveket kétszer kell használnod.

P	Z	E	T	H	F	A	H	J	Á	R	M	Ű	L	L
S	Á	M	Z	E	A	U	K	Ő	G	Á	T	I	D	E
L	Z	T	E	H	O	J	P	U	S	Z	T	A	A	Á
K	N	Ű	K	D	P	F	Ó	R	H	T	Ó	J	L	N
Ő	U	F	Z	A	V	G	Ú	N	Y	O	S	Y	I	Y
F	R	I	G	Y	Y	E	X	S	Z	Ö	S	Z	Á	K
E	H	Ó	F	E	H	É	R	H	Á	R	O	M	S	É
J	I	B	E	B	O	C	S	Á	T	Á	S	V	U	R
T	D	L	V	F	E	L	V	O	N	Ó	H	Í	D	Ő
Ő	V	O	H	I	N	T	Ó	R	O	M	Á	N	C	I

A szájhagyomány alapján a ____i-__ és ____vár a lángra gyúló égő szerelem legendája. Egyszer régen két vár volt ezen a vidéken: ____ volt az egyik. A másik ____vár volt, ami a tó túloldalán állt, a Lovasberénybe vezető úttól jobbra, ott, ahol a bezárt ____ is van. A két várúrnak hasonló korú gyermekei voltak. A pátkainak fia, akit Delinek hívtak, a szűzvárinak pedig lánya, ____ke. A gyerekek felnőttek. A fiacskából ____szép legény lett, a leányka pedig gyönyörű szép lánnyá érett. Egy alkalommal a fiatalok összetalálkoztak, és a találkozásból égő szerelem lett. A szülők észrevették ezt, de Szűzvár ura másnak szánta szépséges leánya kezét, ezért nem nézte jó szemmel a fiatalok ____át. Tudta ezt a pátkai várúr is, de ő a fiatalok pártját fogta, és elment ____be, megelőzve ezzel az idegen királyfit. Amikor ____t kértek, a szűzvári úr arcán ____mosoly jelent meg, és a következőket mondta: „Ha már két ilyen nemes, talpraesett legény verseng az én lányom kezéért, tegyenek próbát, és amelyikük ügyesebb, erősebb, azé legyen lányom keze.” A várúr három próbát eszelt ki. Az első próba az volt, hogy a kérőknek ____kézzel el kellett ejteniük egy-egy medvét. A két királyfi hajszálla egyforma ____bundát hozott a vadászatból. A második próbában olyan ____at kellett építeniük a vár egy-egy kapujához, amit az őrparancsnok hatéves kislánya is fel tud húzni. A feladatnak mindkét kérő tökéletesen eleget tett. A végső próbához a várúr maga elé hívatta a két fiatalembert és azt mondta: „Derék legények vagytok mind a ketten, azonban csak egyikőtöknek adhatom lányom kezét. Ezért az lesz a férje, aki különlegesebb, fényűzőbb ____vön szállítja várába őt.” A várúr azt gondolta, hogy a királyi ____nál különlegesebb, drágább járművet a pátkai várúr fia nem lesz képes kiállítani. A pátkai úrfi apja tanácsára a völgy végében ____at építtetett, hogy a tó vizét akkorára duzzassza, hogy ____val lehessen közlekedni a két vár között. A megadott határidőn megjelent az idegen királyfi is tíz pár ____színű paripa által húzott hintójával, de már csak integethetett a boldog ifjú párnak, akik egy ____árbócos hajón indultak lakodalmat csapni a pátkai várba. Szűzvár ura, amikor meglátta a hajót, rájött arra, hogy lánya csak annak a férfinak az oldalán lehet boldog, aki őt ennyire szereti, így áldását adta a ____re.

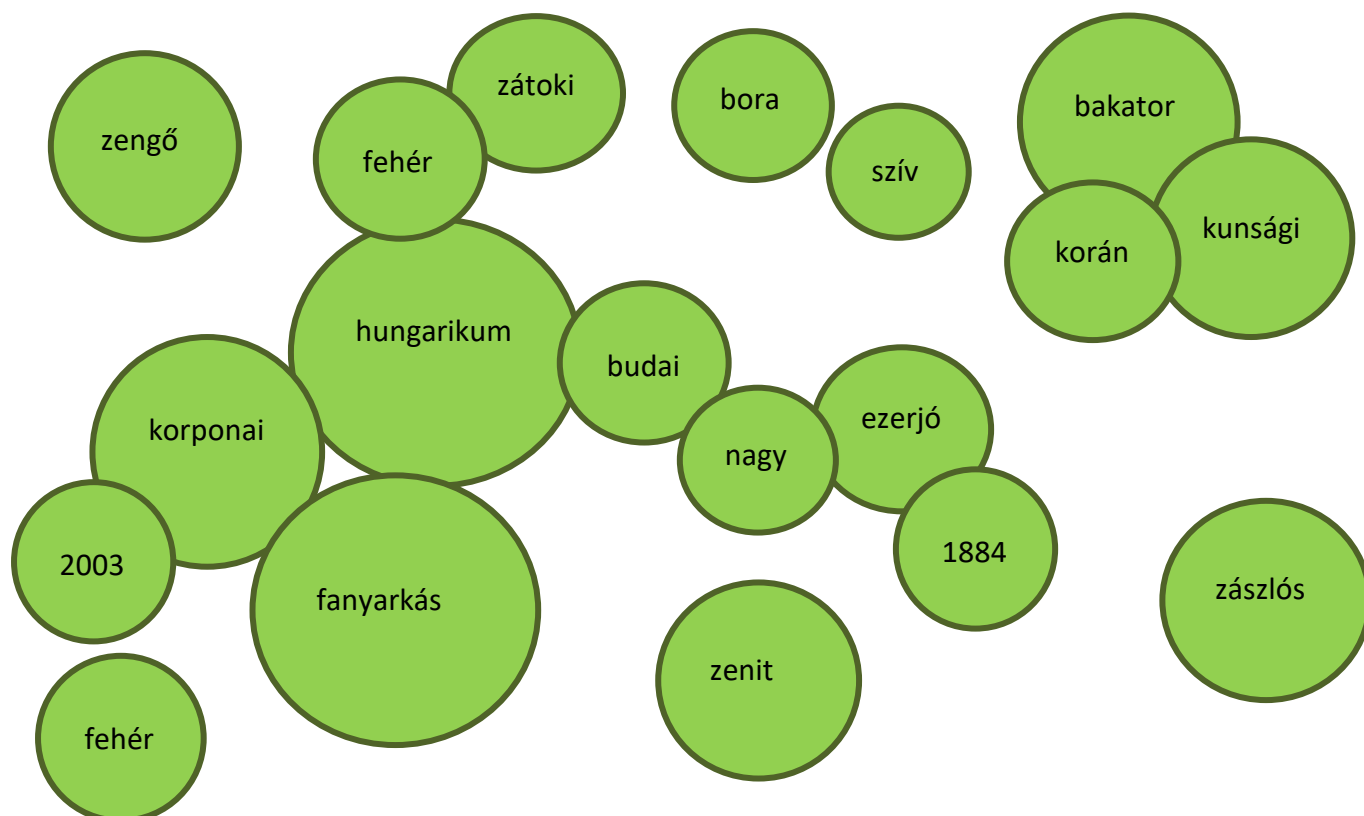
3. feladat – A Móri borvidék – a Vértesi Natúrpark gazdálkodástörténeti hagyománya

A Vértes és a Bakony völgyében évszázadok óta elsőbbséget élvezett a szőlőművelés és a borkészítés, mint bevételi forrás, más mezőgazdasági tevékenységekkel szemben. A történet már a római korban elkezdődött, és egészen a török uralomig töretlen volt a fejlődés. Ezt követően a XVIII. században indult újra a helyi borkultúra fellendülése, amely elsősorban a kapucinusoknak és a német telepeseknek volt köszönhető.

Ismerkedjünk meg a Móri borvidéket szimbolizáló szőlőfajtával! Nézzenek oda, hát nem szétgurultak a szőlő szemei! **A feladat, hogy szedjétek össze őket, és illesszétek vissza a helyükre!**

A móri borvidék névadó szőlőfajtája az , ami egy bortermő szőlőfajta. Magyar történelmi fehérbor szőlőfajta. Kiváló csúcsteljesítményt nyújtó nemzeti termék, ismertebb nevén: , Nógrád- és Hont vármegyékől származik a szőlőfajta, de az egész országban elterjedt. Nevét a budai szőlőkről kapta, ahol egykor közkedvelt fajta volt. Szinonim nevei: , vagy , vagy Erdélyben így hívják: Tőkéje erős növekedésű, kevés számú vesszőt nevel. Levele alakú, vastag szövetű, erősen hólyagos, lombozata ritka. Bőtermő fajta. Fürtje mérete:..... , ágas, tömött; bogyói nagyok, hosszúkásak, sárgászöldek, áttetszők. Előnye, hogy érik. Bora alkoholban gazdag. Íze kissé , markánsan savas. Zölde-szürkés színű. A Mór környéki gazdaságokból származó gyümölcsök bora a legjobb minőségű és jól érlelhető. A Móri Ezerjő -ban megkapta a Magyar Zászlósborok rendjének a kitüntető elismerést. Továbbnemesített fajtái: és a -ig a soproni borvidék egyik fő fajtája volt, napjainkban pedig a móri, a és neszemlyi borvidékek kedvelt szőlője.

Móron, Fejér megyében elsőként adtak át 2022. tavaszán egy 6 km hosszú német nemzetiségi tanösvényt, melyet erről a szőlőfajtáról neveztek el. A hat állomásból álló tanösvény a Békás tótól a Látóhegyi tavakig vezet, az egyes állomások: Békás-tó – Borászat – Hársfa – Orbán kápolna – Szőlőhegyek – Látóhegyi tó. A táblákon térképet és fotókkal illusztrált tájékoztatókat találnak a túrázók, amelyeken Mór történelmi múltját és az egyes helyek jellegzetességeit mutatják be.

Mindegyik állomásról készítettünk egy kis rejtvényt, válaszoljátok meg a kérdéseket! Kutakodjatok a neten a tanösvényről, vagy ha van kedvetek, járjátok végig, érdemes, akár gyalog, akár kerékpárral! A táblákon minden kérdéshez találtok információt.

1. állomás – Békás-tó

Ezen a helyen állt egykor a település egyik agyagkitermelő gödre, melyből téglákat gyártottak még a XX. sz. elején is.

Mi volt a hely régi neve?

2. állomás – Borászat

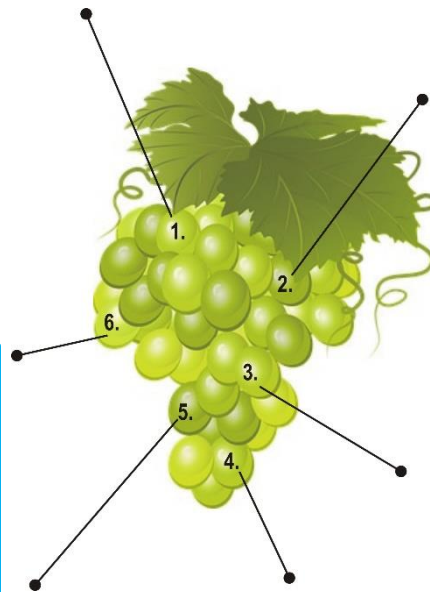
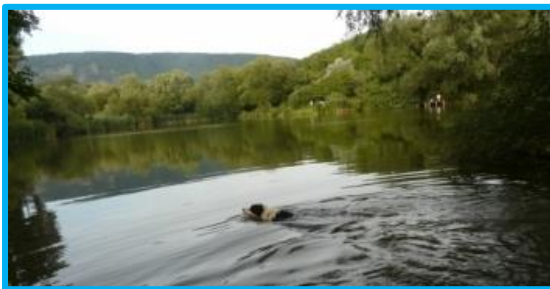
A második állomás közelében található a Bozóky-pincészet, melynek még két másik rendeltetése is van. Melyek ezek? és

Mi látható a kiállításon, lásd a képen!?

6. állomás – Látóhegyi tavak

Mór (régiesen Moor) neve lápos, mocsaras vidéket jelent. A táj múltját néhány kisebb vizes élőhely még őrzi, így a Látóhegyi tavak is.

Mekkora a területe?

3. állomás – Hársfa

Itt található a Lamberg-pince.

Miről kapta a nevét az utca, ahol a pince van?

5. állomás – Vértess

A XX. században a meg nem művelt területek kiváló élőhellyé váltak számos állatfaj számára. A tanösvény táblán egy madárfaj látható, melyik ez a madár?

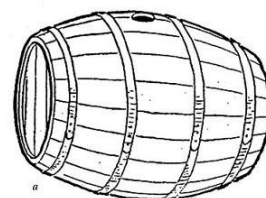
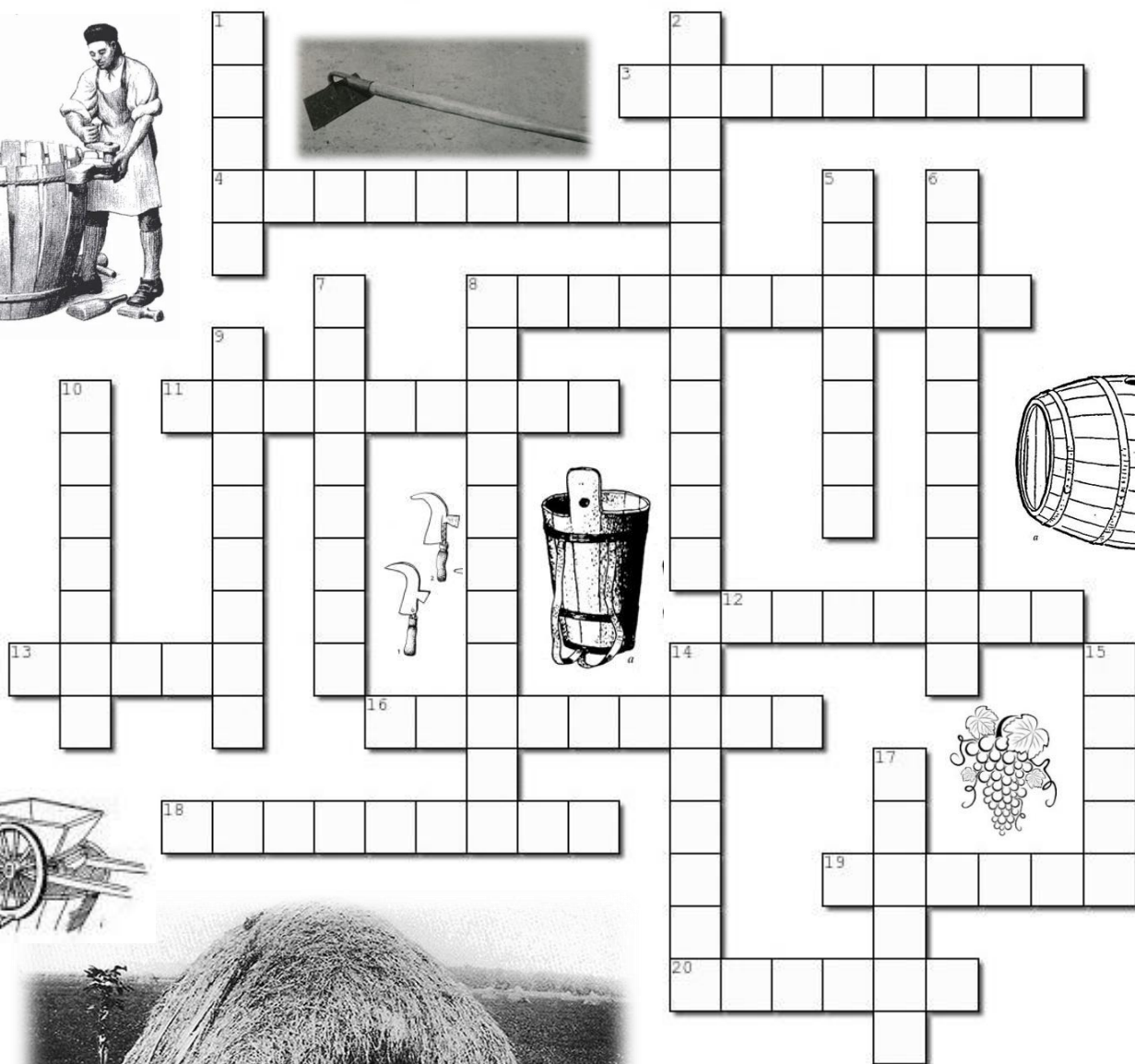
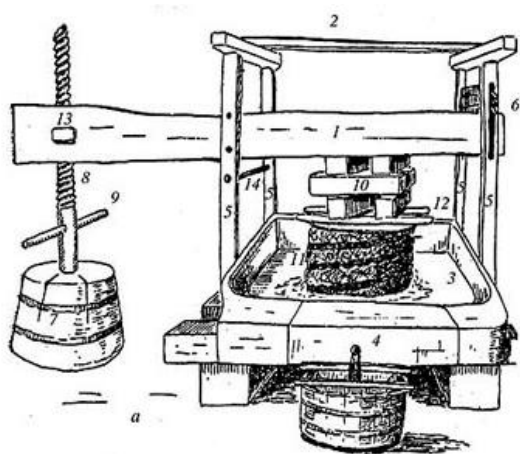

4. állomás – Orbán kápolna

Az Orbán-kápolnától nem messze, az Antal-hegy mellett Lamberg Terézia 1828-ban szőlőművelésre adta át területét a móriaknak. Azóta a helyiek így hívják a szőlőt:

Egy keresztrejtvénybe rejtettük el a móri szőlőművelés hagyományos, és sokszor érdekes hangzású kifejezéseit. **A feladat, hogy fejtsétek meg ezeket!** A Vértesi Natúrpark monográfiája is nagy segítséget nyújt. 😊

Vízszintes sorok

3. A szőlő levét lábbal törték össze ebben az általában fából készült edényben.
4. A szőlészet védőszentje, hívei a természeti csapások ellen ennek az égi védőszentnek segítségével reménykedtek. E névnap napja körül elhűvösödő időjárás az éppen virágzó szőlőnek ártalmára szokott lenni, ezért ehhez a szenthez fohászkodtak a gazdák, hogy segítsen megóvni a szőlő virágait. Tiszteletére kápolnát is emeltek a Móriak.
8. A Móri borvidék népszerűsítésére választják. Az első bornapot 1934-ben rendezték meg Móron, majd 1998 óta megválasztanak egy fontos személyt, aki a rendezvényeken képviseli a móri borvidéket.
11. A szőlők kezelésével foglalkozó személy, más néven törzsnapszámos, akinek egész évi munkáját a gazda egy kis borraivalóval vagy vacsorával, ajándékkal hálálta meg. Hogy hívjuk ezt a személyt?
12. Kb. 20-30 l űrtartalom körüli fából, fémből vagy műanyagból készült háton hordható szőlőgyűjtő és -szállító edény, amely a hagyományos aszúkészítésnél mértékegységként szolgált.
13. Egy borvidéken – így Móron is – a legfontosabb szakma. Ő az, aki a hordókat készíti.
16. Más néven borcenzár, aki közvetített a bor értékesítése során a termelő és a vevő között. 1902 óta már igazolvánnyal is rendelkeztek ezek a közvetítők, akik várták a vonaton érkező vevőket a vasútállomáson Móron, vagy régi vevőiket a helyi kocsmában.
18. Ez a jobbágyoktól a földesúrnak járó terményadó, a termés 1/10-ét jelentette. Egységes szedését az 1351. évi törvény rendelte el. A *beszolgáltatás* módja vidékenként, sőt uradalmanként, de koronként is változó volt: *borból*, *mustból*, *szőlőből* vagy *törkölyös mustból* vették ki. A megfejtés az első formából származik.
19. A móri borvidék borai jellemzően fehérborok. A megfejtés a meghatározó fajta neve.
20. Ez a termésbetakarítás kezdődött október 15-én a Móri borvidéken.

Függőleges oszlopok

1. Ő védte meg a szőlőtermést a seregélyek falatozásától és a tolvajoktól.
2. Ez egy nyolcliteres edény, ami a bor kezeléséhez szükséges vegyi anyagok (zselatin, csersav, borkén stb.) oldásához kellett. Ennek a mintegy 1 cm vastag dongáit rézabroncsok fogták össze.
5. Zömében ebből a fafajból készítik a boros hordókat.
6. A szőlőkultúra fejlődésével tároló helyeket is kellett létesíteni. A Vértesi Natúrpark több településén – így Mór és Vértesbogláron - ezek nem önmagukban állnak, hanem csoportosulva. A megfejtés ez a szó.
7. Ez egy kés fajta, mellyel régen a szőlő metszését végezték. Alakja a római idők óta alig változott: széles, de rövid pengéje sarló alakban végződött. A Mór határában feltárt római sírokból is előkerültek, ami bizonyítja e tájon való igen régi időkre visszanyúló szőlőművelést.
8. A móri borvidéken ez a prés terjedt el. Hajdanán jellemző volt, hogy a borvidékeken olyan prések alakultak ki, amelyek az elvart borstílus létrejöttéhez hozzájárultak. Az itteni prések többsége a XVIII-XIX. században készült, de még a múlt század '60-as éveiben is közel kétszáz állt működésben belőlük. A prés egyediségéhez a vörös süttői mészkő is hozzájárult. A megfejtés a teljes neve.
9. Másik nevén szőlőgyökértetű, amely egy Amerikából származó kártevő, mely a szőlő gyökerén gubacsszerű képződményeket hoz létre, ezzel a növény pusztulását okozza. Hazánkban 1875-ben észlelték először, Pancsován. Az itteni, európai szőlőket termesztő gazdák, nem ismerve fel a kártevő életkörülményeit, sokáig nem tudtak védekezni ellene. Nagyjából 30 év alatt a szőlőgyökértetű elpusztította a kontinens kötött talajra települt, nagy múltú szőlőkultúráját. A termőszőlők mintegy 2/3 része esett áldozatul neki.
10. Ebbe a hosszú sorban haladó kereskedői csoportba szerveződtek a fuvarosok nagyobb mennyiségű bor szállítása esetén. A sivatagban tevékből is alakul ilyen szállítási forma.
14. Kapálás helyett a móriak ezt a talajlazítási módszert választották, melynek során közvetlen a növény alatt vágta el a fémfelület a gyökeret. Más nevei: kengyelkapálás vagy tolókapálás.
15. A bor tárolására használt eszköz, amit a kádár készít.
17. Kinek a névnapján kezdték a szőlő metszését? A megfejtés az egyik fagyos szent neve.

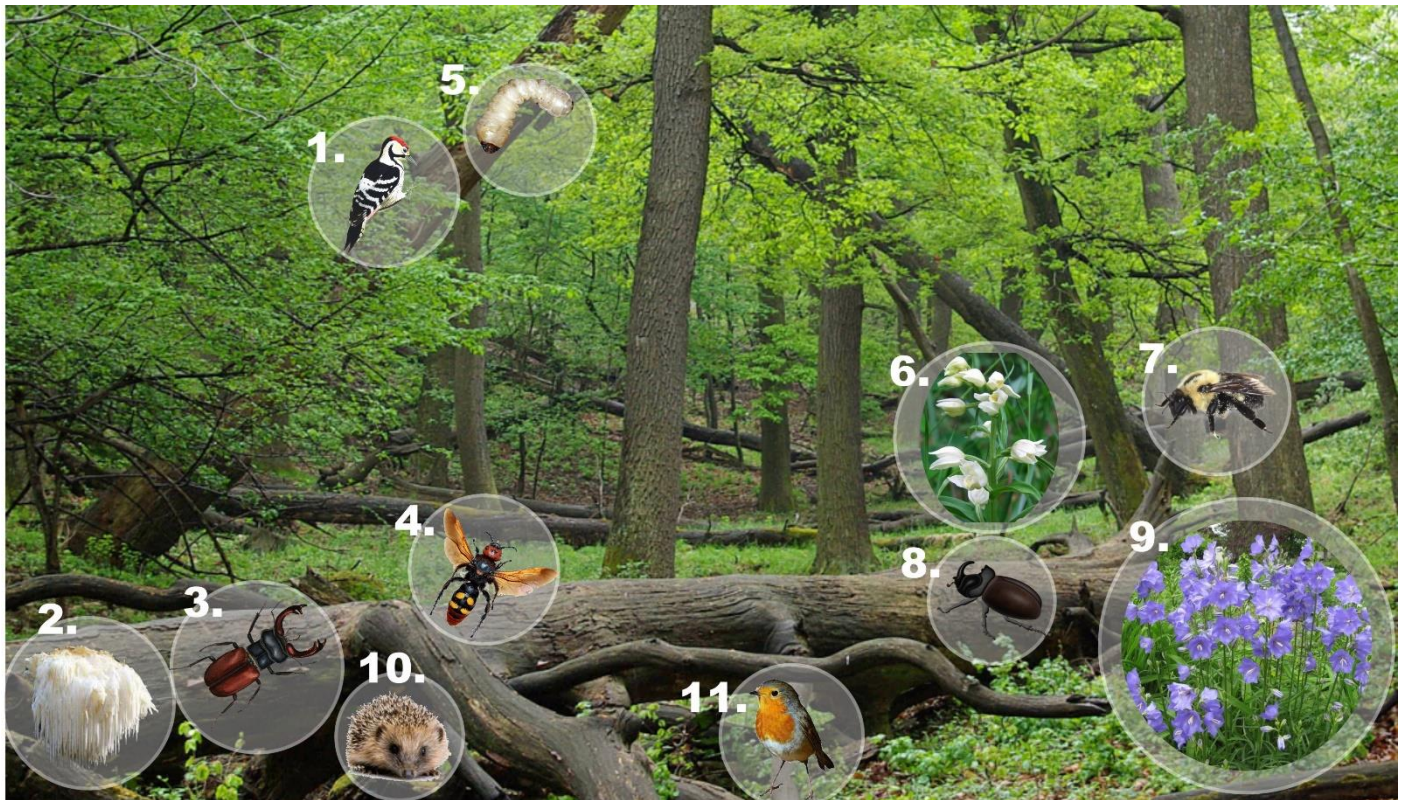

4. feladat – Értékes erdőközösségek a Vértesi Natúrparkban

A Vértesi Natúrpark területén, képzeljétek el, van két olyan nagyon különleges terület, ami őserdőhöz hasonlít. Ezek az erdőrezervátumok olyan erdei ökoszisztémák, amelyek országos jelentőségű védett természeti területen találhatóak. Fokozottan védett magterületén pedig minden emberi tevékenység beszüntetésre kerül, hogy az erdő természetes vagy természetközeli állapota fennmaradjon és az erdei ökológiai rendszer természetes folyamatai zavartalanul működhessenek hosszútávon is. Az erdőrezervátumokban a természeteshez minél közelebb álló, őshonos fafajú, elegyes, vegyes korú, fajokban gazdag erdők biztosítják. Ezen a területen csak a védett természeti értékek védelmét biztosító természetközeli erdőgazdálkodás folytatható. A képen a későbbi képrejtvényhez tartozó vértesi erdőrezervátum látható madártávlatból, s az elkészített fénykép utólag kiszínezve.

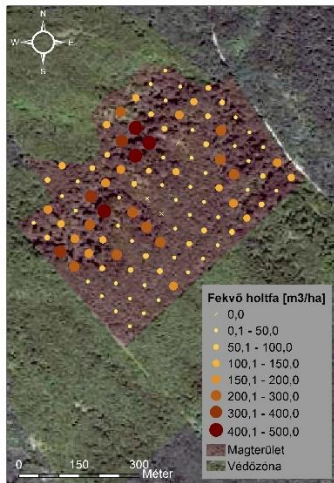

A **holt faanyag** egy igazán összetett, bonyolult erdei életközösség része. A természetközeli erdőkben, amilyenek az erdőrezervátumok is, nagyon nagy az élővilág gazdagsága. A holtfa - amilyenek a lábon elszáradó fák és a maguktól kidőlt s korhadó fák is -, a **valódi erdők nélkülözhetetlen elemei**. Sok gombafaj kifejezetten a holt, korhadó faanyaghoz kötődik. A gombák fontos lebontók, kulcsszereplői a különféle tápanyagok körforgásának. Több rovarfaj lárvái csak elhalt fában fejlődnek. A lárvákban pedig egy darázsféle tud kifejlődni. A holtfát fűrő, faragó, bontó, aprító élőlények sokasága igen vonzó táplálkozási lehetőséget jelent több harkályfajunknak is. Itt él egy orchidea féle, ami a képrejtvény egyik feladványa is (!), amely a nektártermelést úgy spórolja meg, hogy az ezen az élőhelyen élő harangvirághoz hasonló megjelenésű virágokat hoz, s ezzel megtéveszti a beporzást végző vadméheket. Az említett vadméhek pedig kizárólag elhalt fatörzsekben szaporodnak. Vannak olyan állatok, amelyek télen itt keresnek alvóhelyet, egyes madarak pedig a kidőlt fatörzsek közelében a földön is fészkelnek.

Melyik élőlényt ismerted fel, akinek élete a holtfához kötődik?

1.	5.	9.
2.	6.	10.
3.	7.	11.
4.	8.	

Legjobb, ha sokféle (és megfelelő mennyiségű) holtfa van az erdőben. Egyes élőlények vékonyabb korhadó ágakban élnek, másoknak csak az igazán öreg, vastag holtfák jelentenek megfelelő élőhelyet. Sok olyan erdei faj létezik, amely csak egy, vagy néhány fafaj anyagában, anyagán képes fejlődni. Vannak olyan fajok, amelyek az élő fán maradók, ott korhadó ágakat kedvelik, mások az álló holtfát, megint mások pedig az erdő talaján fekvő kidőlt fákat lakják. A holtfa tehát szerves, elválaszthatatlan része a természetközeli erdőknek.

A 4. feladat rejtvényei a képen látható erdőrezervátum magterületét mutatja be madártávlatból. Hány olyan „erdőrészletet” tudtok megszámolni, ahol igen magas, 300 m³ holtfa található egy hektár területen?.....

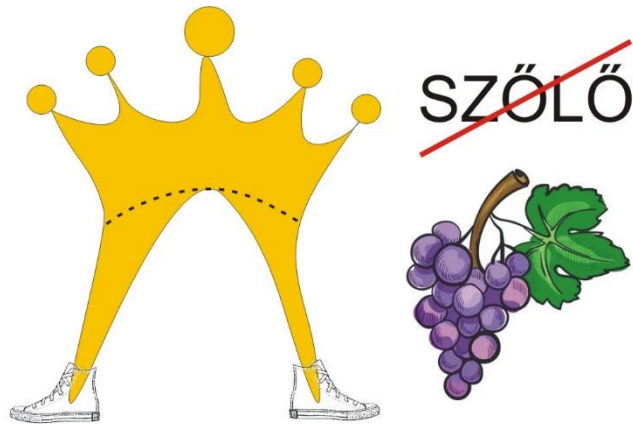
Hazánkban az első világháború óta nem történt hivatalos erdőrezervátum létesítés annak ellenére, hogy Kaán Károly már 1920-ban leírta a rezervátumok létrehozásának szükségességét. Csupán néhány erdőbirtokos tartott kisebb háborítatlan erdőfoltot területén, azt is csak saját kedvtelésére. Az első erdőrezervátum a Vértesben, amiről a feladatsor is szól, 1976. óta védett. Mi a neve?

Melyik település határában található?

A következő oldalon képrejtvénnel találkoztok. Fejtsétek meg azokat, majd **írjátok a képükhöz a levelekbe a következő oldalon lévő nevük sorszámát!**

A feladat további része, hogy a **képrejtvényből** próbáljátok meg **kitalálni** ennek az erdőrezervátumnak a védett értékes növényfajait, amiket megrajzoltunk, majd **írjátok a vonalra!** Az anagrammák (a szavak összekevert betűi) segítenek 😊. Vagy nem 😞.

1. _____
(rektor napot fürdet)

2. _____
(albán borsé borz)

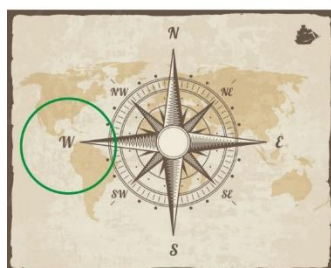

3. _____
(kebel nyest rezsi)

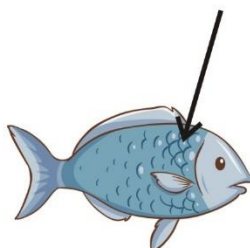

4. _____

(ágyfej látszik szűnni verset)

i

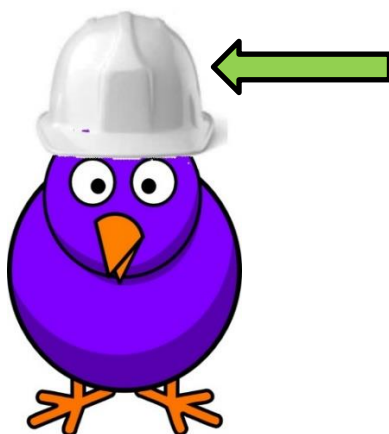
5. _____

(igyunk fapárkány pletyi)

6. _____

(boros Bob sírok)

7. _____

(érdes hársfa maki)

5. feladat – Madár és rovaritató készítése – kreatív feladat

Nem tudjuk, hogy mennyire lesz száraz a tavasz és a nyár, ezért jó, ha már most télen felkészülünk az élőlények megsegítésére. Az ivóvíz hiány egyre több helyen jelentkezik. Elapadnak a kis erdei csermelyek, patakok, források. Települési környezetben egyre nagyobb a burkolt felületek nagysága, így az időszakos pocsolók, vízállások is csökkennek és kiszáradnak csapadékban szegény időszakban. Az emberek csak pár napig maradnának életben ivóvíz nélkül. De az állatokra ki gondol? Remélem Ti is aktív természetvédőkké váltok.

A **madarakra** és a **rovarokra**, ezek között is kiemelten a beporzó rovarokra igen nagy szükségünk van nekünk, embereknek is. Az ő hasznos munkájuk járul hozzá, hogy élelmünk legyen. Segítsünk rajtuk. **A vetélkedő kreatív feladata ezért 1 db madáritató és 1 db rovaritató készítése.**

A madarak többségének naponta akár többször kell szomját oltania, és akár fürdenie is, ami az egyre szárazabb nyarakon és hómentes teleken mind nagyobb kihívást jelent számukra. Az itatás nemcsak madárvédelmi tevékenység, de a madarak gyors odaszoktatásának legjobb módszere is. Különösen a nyári kánikulában gyakori jelenség, hogy akár kilométernyi távolságokról is érkeznek madarak a vízzel feltöltött itatóhoz. Amennyiben egész évben itatunk, a madarak állandó vendégeink lesznek.

Madáritató kisokos. Mire figyeljünk készítésekor?!

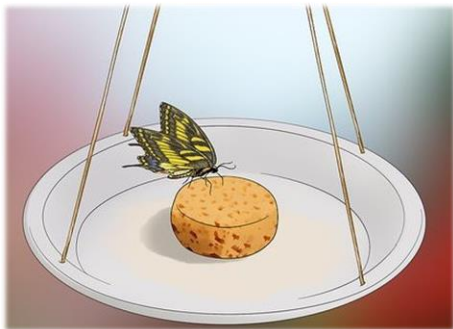
- Már a téli madáretetők mellé kihelyezve is működtessünk madáritatót, melyben a képződő jeget olvasszuk ki szobahőmérsékleten és pótoljuk naponta hideg csapvízzel.
- A kisebb madarak számára veszélyt jelent a mély, vízzel telt hordó, konténer; meredek falú kerti tó, amibe belecsúszhatnak, ahonnan a pillanatok alatt átvizesedő, elnehezülő tollazattal nem tudnak kimenekülni és megfulladnak. A madáritató vízmélysége ezért nem lehet mélyebb 5-10 cm-nél, és célszerű stabil kövek vagy faágak belehelyezésével megkönnyíteni a biztonságos megállást, illetve ami által szabályozhatóvá válik a vízmélység.
- A talajszint fölé helyezett itatóknál, különösen az ablakitatók esetében, figyeljünk a biztonságos rögzítésre, a feldőlés, leesés elkerülésére.
- Az itatók vizét rendszeresen, általában naponta cseréljük frissre, illetve pótoljuk az elpárolgott vizet.
- Nyáron hetente-kéthetente érdemes kitisztítani, algátlanítani az itatót.
- Ha később madárfürdőként is szeretnénk majd használni, akkor lehetőleg akkora itatót használjunk (40-50 cm átmérőjű már megfelelő), amelyben egy balkáni gerle nagyságú madár is képes megfürödni.

LET IT bee

Rovaritató kisokos. Mire figyeljünk készítésekor?!

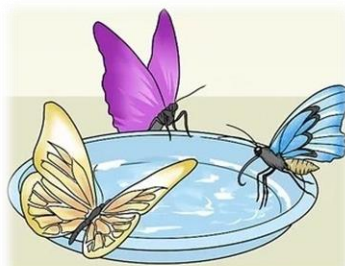
- ❖ A rovaritató kis mértékben eltér a madáritatótól. Itt feltétlen gondolnunk kell arra, hogy a rovaroknak kisebb lábuk van, és több biztonságos „leszállópályára” van szükségük.
- ❖ A méhek számára a legjobb a tiszta víz.
- ❖ A lepkék nagyon szeretik az édes lédús gyümölcsöket is, ezért rájuk gondolhatunk majd kora tavasztól erre is, illetve cukros víz kihelyezésével is.

Kivitelezési kívánalmak

Mindkét típusú itató lehetőleg kidobásra szánt hulladék anyagok újra hasznosításával készüljön! Legyetek minél kreatívabbak és ötletgazdagabbak. Értékeléskor figyelembe fogjuk venni tartósságát, hogy mennyiben tudja az itató szerepét betölteni, milyen mértékben egyedi (ötletesség, dekoráció). A rögzítésekor ügyeljete arra, hogy balesetet ne tudjon az élőlénynek okozni.

Csak saját készítésű alkotást tudunk értékelni, készen megvásárolható itatók a vetélkedő során nem vehetnek részt.

Végül, ha elkészültek az alkotások, **készítsetek és küldjete legalább 10 db fényképet** arról, hogy hogyan készülnek **folyamatában** az itatók, s emellett a kész „ivó”-ról is, valamint a **kihelyezett állapotáról** is!

Ötletek rovaritató készítéséhez

Ötletek madáritató készítéséhez

